

Klassikeren

Money, money, money
Must be funny
In the rich man's world

ABBA-slageren 'Money, Money, Money'
(1976) av Benny Andersson og Björn Ulvæus

Økt økonomisk ulikhet påvirker også hvem som får politisk makt. Vi må organisere oss for å hindre at Norge blir til et rikmannsvelde.

Penger er makt

Hannah Gitmark
ULIKHET

Ulikheten har økt dramatisk i Vesten de siste tiårene. Norge er fremdeles et av verdens likeste land, men det er grunn til bekymring. Ulikheten øker også her, og det raskere enn i OECD-landene i gjennomsnitt.

Det er kort oppsummert to grunner som fører til økte forskjeller: For det første drar de på toppen fra resten. For det andre blir de på bunnen hengende etter.

Mange mener kampen mot økt ulikhet utelukkende bør handle om de siste. Det er selvsagt svært viktig å rette stor innsats for å løfte bunnen – de som ikke har jobb, eller som opplever usikre arbeidsvilkår og ingen lønnsvekst, og som sliter med å få endene til å møtes. Det er tross alt viktigere at de som har det verst, får det bedre, enn at de som har det svært godt, får det verre. Diskusjonen rundt Bjørn Dæhlie's angrep på formuesskatten viser dessuten at mange mener et fokus på dem som har mest i samfunnet, handler om misunnelse og et ønske om å «ta de rike», som kun er blitt det ved hardt og dedikert arbeid.

Problemet er at det ikke er så enkelt. Det er nemlig gode grunner til å også sørge for at de rikeste ikke fortsetter sin rakkerted mot stadig mer rikdom. En av grunnene er at de bør bidra til fellesskapet. En viktigere grunn er imidlertid at konsentrasjon av rikdom også fører til konsentrasjon av makt.

La oss først se på de rike i Norge: En sammenligning OECD har gjort, viser at den rikeste prosenten i Norge har økt sin andel av totalinntek-

ten (brutto) fra 1975 og fram til finanskrisa i 2008 i større grad enn det den rikeste prosenten i eksempelvis Frankrike, Spania og Sveits har gjort. Som forskningsleder ved SSB Rolf Aaberge påpeker, er det mindre grunn til bekymring dersom de rikeste personene bare er rike i enkelte år og til stadighet byttes ut med nye personer i toppen av inntektsfordelingen. Slik er det imidlertid ikke. I Norge er inntektsvinerne de samme fra år til år.

Også kapitalinntekter og formue er svært skjevt fordelt. De ti prosent rikeste i landet eier hele 70 prosent av all finanskapital. Den «fattigste» halvparten i Norge eier sammenligning 3,4 prosent. Og selv om mange eier bolig i Norge og dermed tar del i kapitalmarkedet, eier de rikeste ti prosentene i landet omtrent halvparten av all formue. Den rikeste prosenten eier en femtedel (SSB).

De fattigste tjue prosentene i befolkningen har ikke formue, men gjeld. Rikdom går dessuten i arv. I Norge har 77 av landets 100 rikeste arvet formuen sin. Sosiolog Marianne Nordli Hansen (2014) viser i en studie at arv dessuten er blitt viktigere: Mens 26 prosent av de én prosent rikeste i 1993 hadde foreldre som også hadde vært blant de mest formuede i landet, var denne andelen i 2010 økt til 42 prosent.

De rikeste tjener altså stadig mer enn oss andre, samtidig som rikdom akkumuleres gjennom arv. Skatteuttjene som er utdelt under den blå regjeringen, gjør vondt verre. Slik professor i statsvitenskap Einar Øverbye skriver i en nylig publisert artikkel, vil nedtrappingen og avviklingen av formues- og arvebeskatningen få en sterk kumulativ effekt på sikt, og kunne føre til at vi får familiedynamier tilsvarende Wallen-

berg-familien i Sverige. Når overklassen vokser, kan det bidra til å undergrave demokratiske idealer, slik Atkinson og Piketty (2007) blant annet har påpekt.

Konsentrasjon av inntekt fører til konsentrasjon av makt, som i tillegg til å være økonomisk også kan bli politisk. Eller som Stein Rokkan sa det i 1966: «Stemmer teller, ressurser avgjør.» Denne makten kan igjen gi mer velstand til de rikeste – noe som kan gjøre at de vokser i både antall og størrelse på rikdom: «Those who get the gold get to rule, those who get to rule get the gold.»

Det viser også empirien Gilens og Page (2014) har sett på sammenheng mellom offentlige meningsmålinger og politiske beslutninger i

«Norge har flere rike og superrike per capita enn USA»

USA i perioden 1981 til 2002. Studien viser at vanlig folks støtte eller motstand mot et forslag har liten påvirkning på utfallet. Dersom den rikeste tiendedelen av befolkningen støtter et forslag, har det imidlertid høyere sjans for å bli vedtatt: Et forslag som støttes av én av fem av de rike har bare 18 prosent sjans for å bli vedtatt. Et forslag som støttes av 4 av 5 rike har imidlertid hele 45 prosent sjans for å bli vedtatt. En fireobling av støtten blant de rikeste ti prosentene i samfunnet øker altså sannsynligheten for at et forslag blir vedtatt med en faktor på 2,5.

Professor i økonomi Kalle Moene har gjort en studie der han sammenligner antallet rike i Norge med en rekke andre land. Målt på denne måten er faktisk overklassen i de sosialdemokratiske landene Sverige og Norge større enn i en rekke andre

land. I for eksempel USA tilfaller riktignok 11 prosent av nasjonalinntekten de 0,1 prosent rikeste, mens den samme gruppen i Norge får 2,5 prosent av nasjonalinntekten, men Moene sammenligner også *antallet* rike. Han finner at Norge har nesten fire ganger så mange rike innbyggere (mer enn 30 millioner dollar) per capita sammenlignet med USA, og nesten dobbelt så mange superrike (mer enn 100 millioner dollar). Selv når Moene korrigerer for at Norge er et rikere land per innbygger enn USA, er konklusjonen fremdeles at det er flere rike mennesker i Norge enn i USA, et land vi forbinder både med høy ulikhet og svært mange rike.

Setter man Gilens og Pages studie av økonomisk og politisk makt i sammenheng med antallet rike, viser Moene at de rikeste i Norge potensielt har 2,4 ganger så stor innflytelse som de rikeste i USA.

Rikdom er makt. For å hindre at den makten i tillegg til å bli økonomisk også blir politisk, må vi sørge for å opprettholde den sterke sosiale organiseringen i samfunnet. Fagbevegelsen kan være en motvirkende kraft til den politiske og økonomiske påvirkningen de rike ellers ville hatt. Når arbeidstakere er dårlig organiserte, er det lettere å bli utnyttet av kapitalister.

Endrede maktforhold i samfunnet ser ut til å ha direkte sammenheng med overklassens vekst. Det er bekymringsfullt at arbeidstakerorganisasjonene de siste årene har mistet oppslutning i de fleste land. En studie av Jaumotte og Osorio-Buitron (2015) viser at nedgang i organisasjonsgrad ser ut til å være en hovedfaktor for økning av toppinntektsandelene. I gjennomsnitt forklarer lavere organisasjonsgrad om lag halvparten av økningen i andelen inntekt de ti prosent

rikeste får. I tillegg ser halvparten av økningen i Gini-koeffisienten blant husholdningen ut til å være drevet av det samme. En studie fra IMF viser at dereguleringer av arbeidsmarkedet korrelerer med høyere ulikhet, blant annet økt inntektsandel hos de rikeste ti prosentene. Organisasjonen peker på at dette reflekterer at økt fleksibilitet i arbeidsmarkedet reduserer forhandlingsposisjonen til dem med lavest inntekt og kommer de rikeste til gode.

Internasjonalt har faste jobber blitt færre, og løse jobber flere. I Storbritannia har for eksempel antallet arbeidere på såkalte *zero-hour contracts* økt fra 100.000 i 2014 til formidable 800.000 ved utgangen av 2015. Ifølge de samme dataene var det inngått om lag 1,7 millioner slike kontrakter – det vi si at mange har mer enn én kontrakt. I Norge er bildet fortsatt ganske annerledes. Noe av ti har fast jobb. Likevel tror tre fjerdedeler av oss at framtidens arbeidsliv i større grad vil være preget av midlertidige ansettelser.

I sin siste bok «Ulikhet – hva kan gjøres», peker Anthony Atkinson på at disse tingene gjør behovet for en styrket fagbevegelse og bedre samarbeid mellom partene i arbeidslivet og i samfunnslivet for øvrig. Vi har et godt grunnlag. De nordiske landene har gjennom den norske modellen langt sterkere organisering (om lag 50 prosent av arbeidsstokken) og samarbeid mellom det sivile samfunn og myndighetene enn andre land, og det regnes ofte som en del av årsaken til de lave inntektsforskjellene. I dag er om lag 1,2 millioner arbeidstakere medlemmer i en arbeidstakerorganisasjon i Norge. Men organisasjonsgraden synker også her – særlig blant unge og i privat sektor.

Vi kan ikke stoppe den teknologiske utviklingen. Men fagbevegelsen – og også arbeidsgiversiden – kan sørge

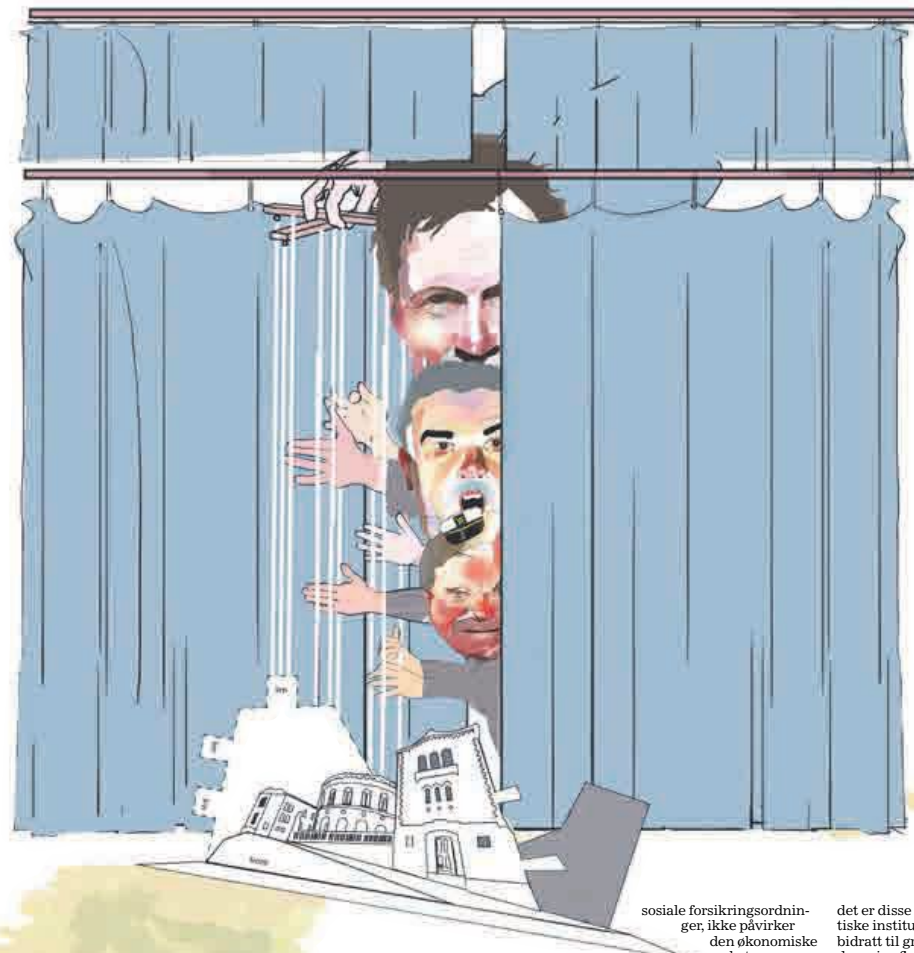
FAKTA

Ulikhet:

- Økonomisk ulikhet seiler opp som et viktig spørsmål i forkant av høstens stortingsvalg. Klassekampen har de siste ukene trykket flere saker om temaet.
- Fagrådgiver i Tankesmia Agenda Hannah Gitmark skriver i denne teksten at ulikheten i Norge er større enn vi tror, sammenlignet med land som for eksempel USA.
- Gitmark peker på fagorganisering som en viktig motvækt mot at økt økonomisk ulikhet gir riktfolk økt politisk innflytelse.

Klassekampen 24. og 28. juni og 3. juli

for at viktige prinsipper og rettigheter overlever den store omveltningen vi skal gjennom. De må gjøre seg relevante, og gjøre den relevansen kjent. For eksempel er fagbevegelsen et fellesskap som kan gi forhandlingsmakt når friilserne og selvstendige opplever press på honorarer og sats – og er et annet svar enn å underby sine konkurranter. Arbeidslivsorganisa-

sjonene må tenke nytt, og imøtekomme nye potensielle medlemmers behov. Fagbevegelsen må gjøre jobben med å verve. Politikerne må gi sterke insentiver for fagforeningens medlemskap blant arbeidstakerne.

Så må også politikerne sikre at arbeidslivets organisasjoner beholder sin viktige rolle i samfunnet. Partene i arbeidslivet må lyttes til og tas med på råd, både når det gjelder vanskelige reformer

og nødvendige omstillingsprosesser. Koordinert lønnsdannelse og samarbeid mellom myndigheter, fagbevegelse og næringsliv er ikke bare viktig for den enkelte arbeidstaker, men avgjørende for vår samfunnsmodell og produktive økonomi.

Vi må også sørge for at de rikeste i samfunnet bidrar til fellesskapet gjennom et langt mer omfordelende skatte- og velferdssystem. Organisasjoner som IMF og OECD peker på at omfordelingspolitikk, som progressive skatter og

sosiale forsikringsordninger, ikke påvirker den økonomiske veksten negativt. Tvert imot viser IMF's analyser at høy ulikhet *skader* vekst, mens mer likhet skaper vekst.

For Norges del har en samfunnsmodell tuftet på likhet, slik Kalle Moene har vist, i tillegg til å skape høy vekst og små inntektsforskjeller, skapp en stor overklasse. Det er derfor et paradoks at medlemmene av overklassen, slik Moene har påpekt, likevel er kritiske til for eksempel investeringer i velferd og til selv å bidra når

det er disse sosialdemokratiske institusjonene som har bidratt til grunnlaget for deres innflytelse og størrelse.

Ulikhet er blitt en hovedsak i valgkampen – for flere partier. Det er i utgangspunktet veldig bra. Men vi løser ikke de komplekse utfordringene ved økt ulikhet ved å unnlate å bry oss om de rikeste i landet. Når de rikeste stikker av med en stadig større del av kaka, kan det ikke bare påvirke samfunnsforhold som tillit eller økonomisk bærekraft, men ha konsekvenser for hele demokratiet.

Hannah Gitmark, fagrådgiver i Tankesmia Agenda
Hannah.Gitmark@Tankesmiaagenda.no